

Västerport

Förundersökning genom schaktövervakning 2011
Kvarnholmen 2:5, Kalmar socken, Kalmar kommun

Cecilia Ring

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2011:16

Västerport

Förundersökning genom schaktövervakning 2011

Kvarnholmen 2:5, Kalmar socken, Kalmar kommun

Författare	Cecilia Ring
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	I400-352X

Abstract

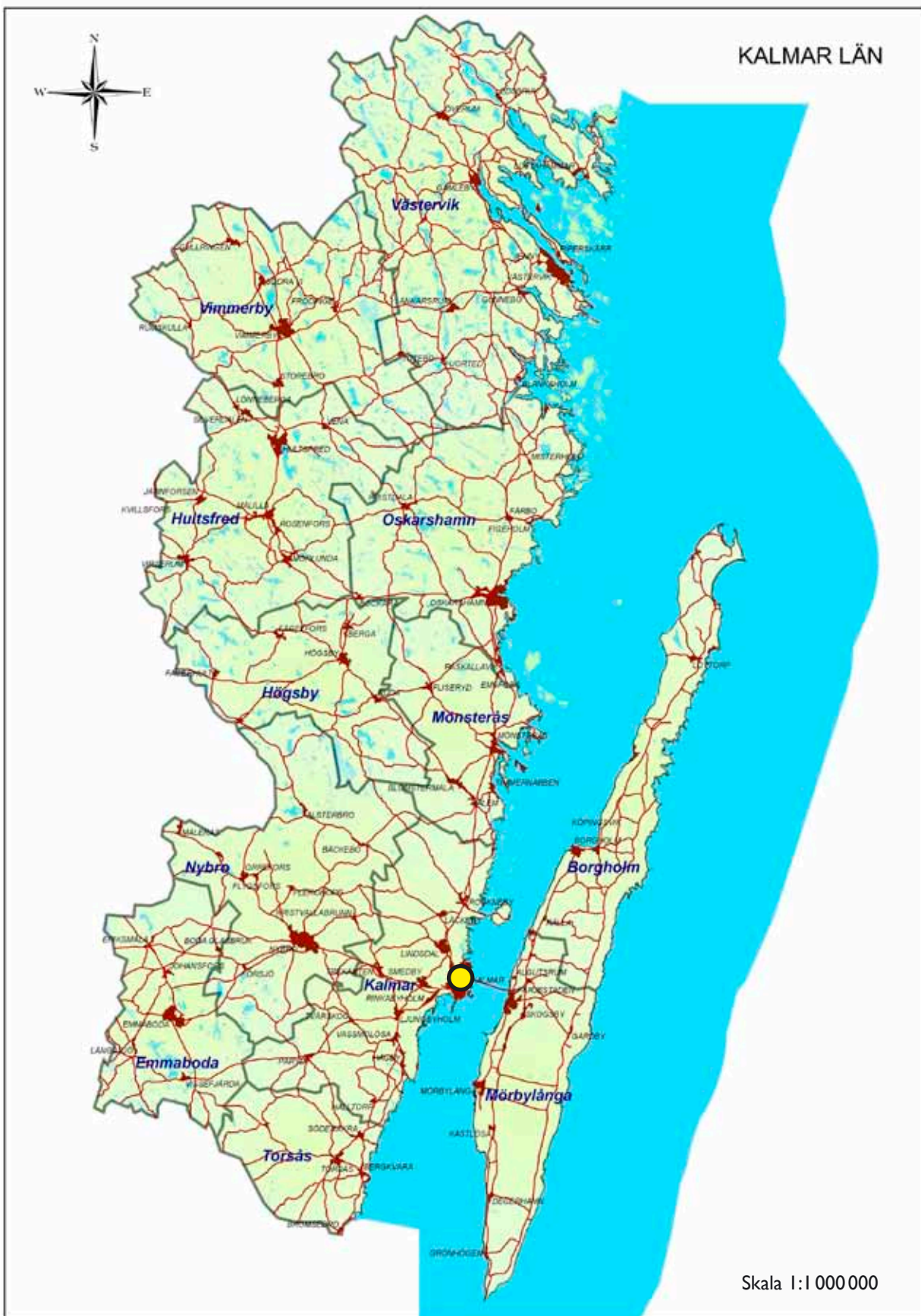
Keywords: Kalmar city, Kvarnholmen, Västerport, archaeology, fortifications, chimneys.

In the spring of 2011, Kalmar county museum performed preliminary investigation in the form of excavation monitoring, by the old city gate called "Västerport" in the center of Kalmar. The cause for the investigation was leakage

through the roofing's of the rooms inside the 17th century fortification. In some places, parts of the top of the vault constructions were noticed together with a number of chimney remains.

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Inledning.....	9
Topografi och fornlämningsmiljö.....	11
Genomförande	13
Resultat	15
Tolkning och åtgärdsförslag.....	17
Referenser	19
Tekniska och administrativa uppgifter	21

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

Under april och maj månad 2011 har personal från Kalmar läns museum genomfört en förundersökning i form av schaktövervakning på Kvarnholmen 2:5, västerport i Kalmar stad.

I 1600-talets befästning runt staden ingår rum som idag används för olika verksamheter. Här finns bl.a. glashytta, spa och utskänkning. Anledningen till förundersökningen var att Kalmar kommun avsåg att täta ytorna på valvens ovansida med gummimattor då det på flera platser läckte in vatten genom taket. För att göra detta behövde jorden banas av från befästningens yta.

Schaktövervakningen gjordes i flera etapper då man inte ville bana av större ytor i taget än man kunde täcka med gummimattan.

På sina ställen påträffades delar av vad som tolkades som ovansidan av valvkonstruktionerna samt ett par öppningar efter vad som var tidigare skorstenar.

Bara det översta matjordslagret banades försiktigt bort och marktäckningen anpassades så att inga konstruktionsdetaljer skadades.

Inledning

Då det bedrivs en del verksamheter i de gamla valvrummen i den del av 1600-tals befästningen som finns bevarad i de västra delarna av Kvarnholmen, Kalmar stad så krävs det att inget vatten tränger ner i utrymmena. Under en längre tid har dock regn- och smältvatten trängt in igenom valvtaken i rummen på fornlämning 108, Västerport, Kalmar socken. Kalmar kommun avsåg därför att tätta taken med gummimattor, något som krävde viss avbaning av jord på befästningens ovansida. Ingreppet

är tillståndspliktigt, varför Länsstyrelsen i Kalmar län beslutade om förundersökning genom schaktövervakning. Kalmar läns museum genomförde förundersökningen under april och maj månad 2011.

Syftet med schaktningsövervakningen var i första hand att undvika ytterligare skador på fornlämningen, befästningens murar. I andra hand skulle de lämningar som framkom rensas fram, dokumenteras och tolkas.

Fig 1. Delar av den yta som skulle tätas med gummimattor.

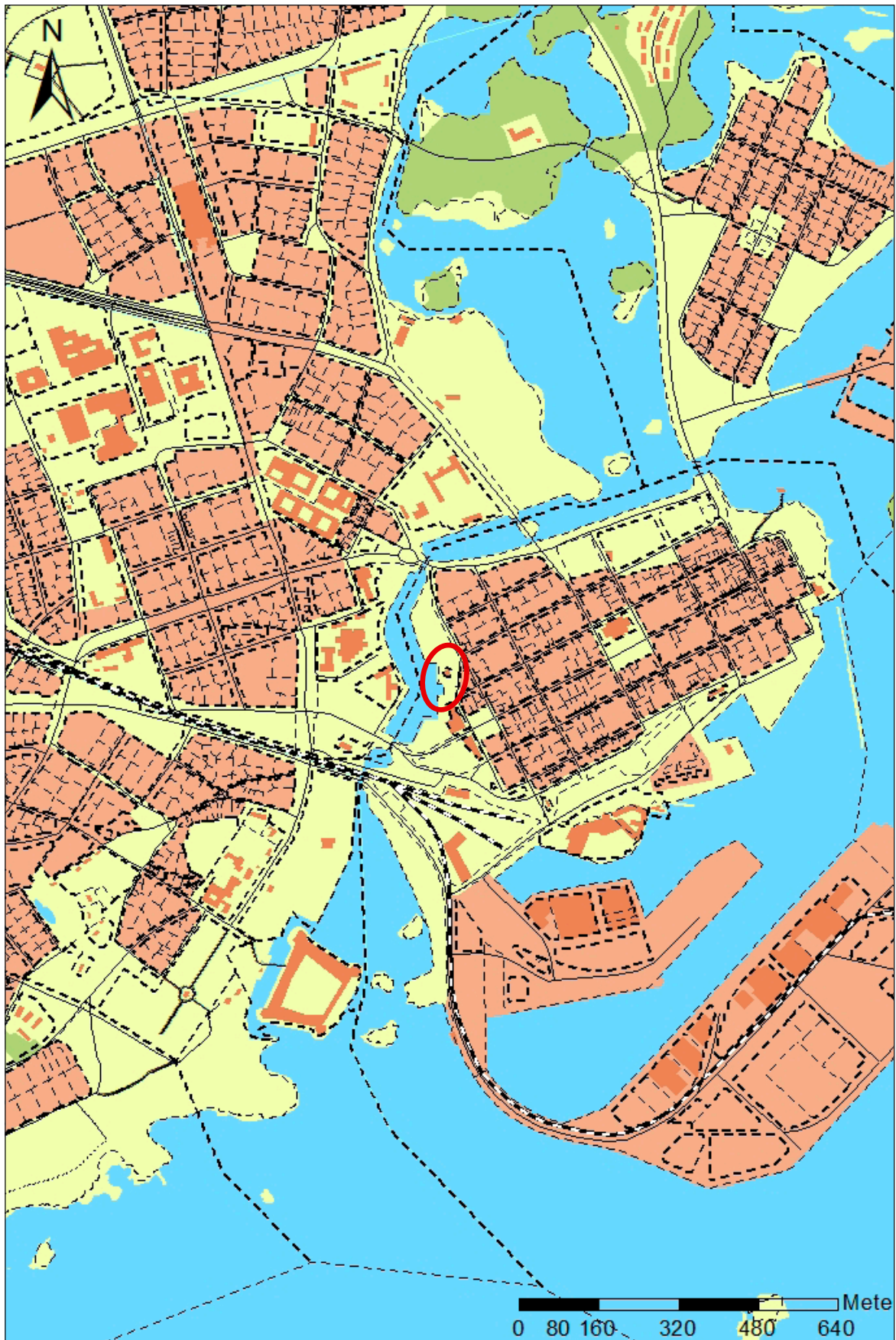

Fig 2. De centrala delarna av Kalmar med Kvarnholmen. Undersökningsytan inringad med rött.

Topografi och fornlämningsmiljö

På 1600-talet var stadsbebyggelsen på Kvarnholmen omgiven av ett befästningsverk omfattande stadsmur och bastioner. År 1641 påbörjades planerings- och befästningsarbetena under ledning av Johan Meijer (Ahlberg 2005:447). Året därpå verkar planeringen av terrängen för den blivande staden ha tagit sin början (Håkansson 1944). Utfyllnadsarbeten pågick under 1640-talet, men låg nere en period i samband med kriget mot Danmark. De äldsta och kraftigaste delarna av försvarsverket finns i väster mot land, med bastionerna Christina Regina, Gustavus Magnus och Gustavus Primus.

Norr om undersökningsområdet finns fort-

farande bevarade och synliga delar av bastionen Gustavus Primus samt rester av den jordfyllda vallen från 1650-talet. En port mot öster mot Larmgatan samt en port mot norr mot nuvarande parkeringen utgör del av ett parti av bevarade kasematter, med gångar i N-S och Ö-V. Bastionens murar mot vattnet i väster finns fortfarande bevarade. Längs bastionens utsida antas ett bröstvärn ha löpt. Huvuddelen av bastionen revs på 1870-talet.

Riksantikvarieämbetet UV-Öst genomförde under 2009 en förundersökning av ytan precis norr om den nu undersökta. Där påträffade de bevarade murar av bastion Gustavus Primus (Bramstång & Tagesson 2009).

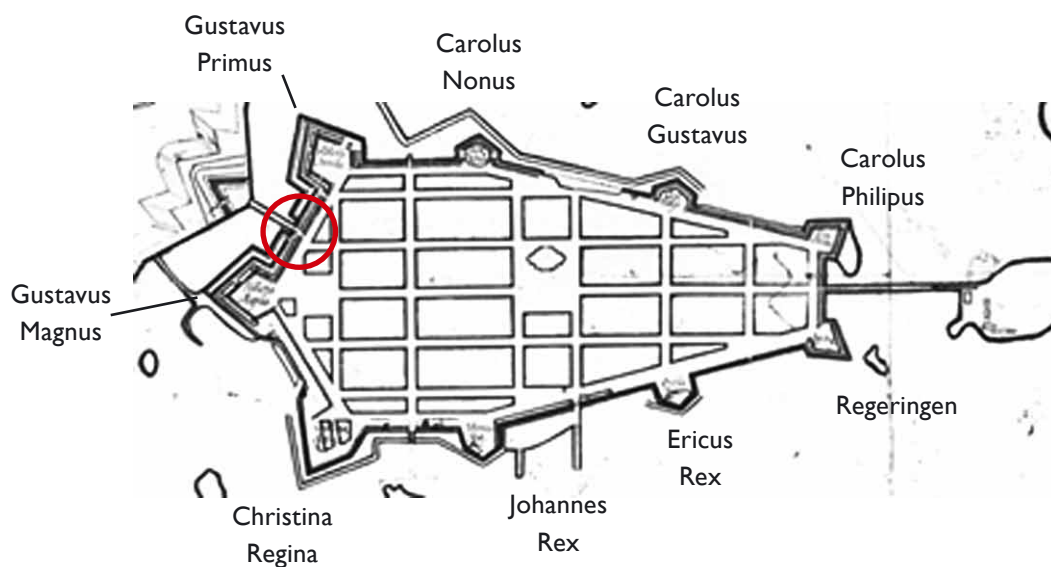

Fig 3. Karta över Kvarnholmen och dess befästningar från 1687, platsen för FO markerad (Källa Krigsarkivet nr 235 Kalmar).

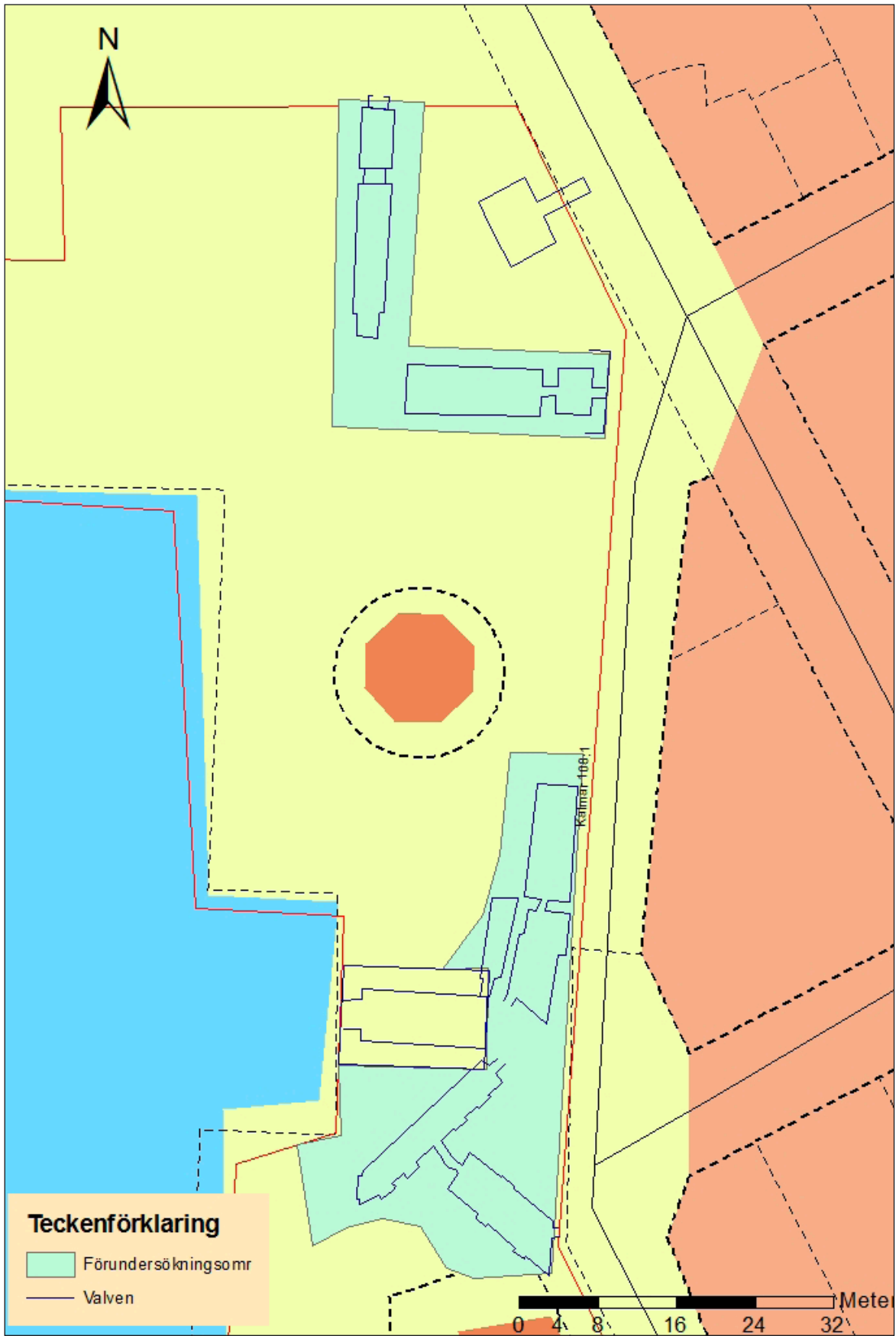

Fig 4. Undersökningsytorna markerade med grönt.

Genomförande

Undersökningsområdet omfattade ca 1200 m² (figur 4).

Eftersom huvudsyftet med undersökningen var att undvika skador på fornlämningen anpassades schaktningen till sådana djup att ingrepp i befintligt murverk kunde undvikas. Schaktdjupet varierade mellan 0,15–0,5 m.

Schaktövervakningen gjordes i etapper under perioden 21 april – 31 maj anpassat till täckmattornas 7-meterlängder. Detta innebar att schaktövervakningen pågick under ett par timmar men avbröts medan marktätningen med först gummimatta underst, sand och

överst matjord slutfördes varefter schaktövervakningen fortsatte.

På flera ställen påträffades tidigare nedlagda vatten- och avloppsledningar samt elledningar. Dessa var till största delen lagda ovanpå det befintliga murverket och mycket få skador hade tillfogats befästningsverket.

I samband med tätningsarbetena förstärktes också den väg som löpte över ytan. Denna kan komma att bli huvuduppfart till vattentornet, om det planerade byggnadsprojektet med ett nytt mediehus på platsen för befintlig väg norr om vattentornet genomförs.

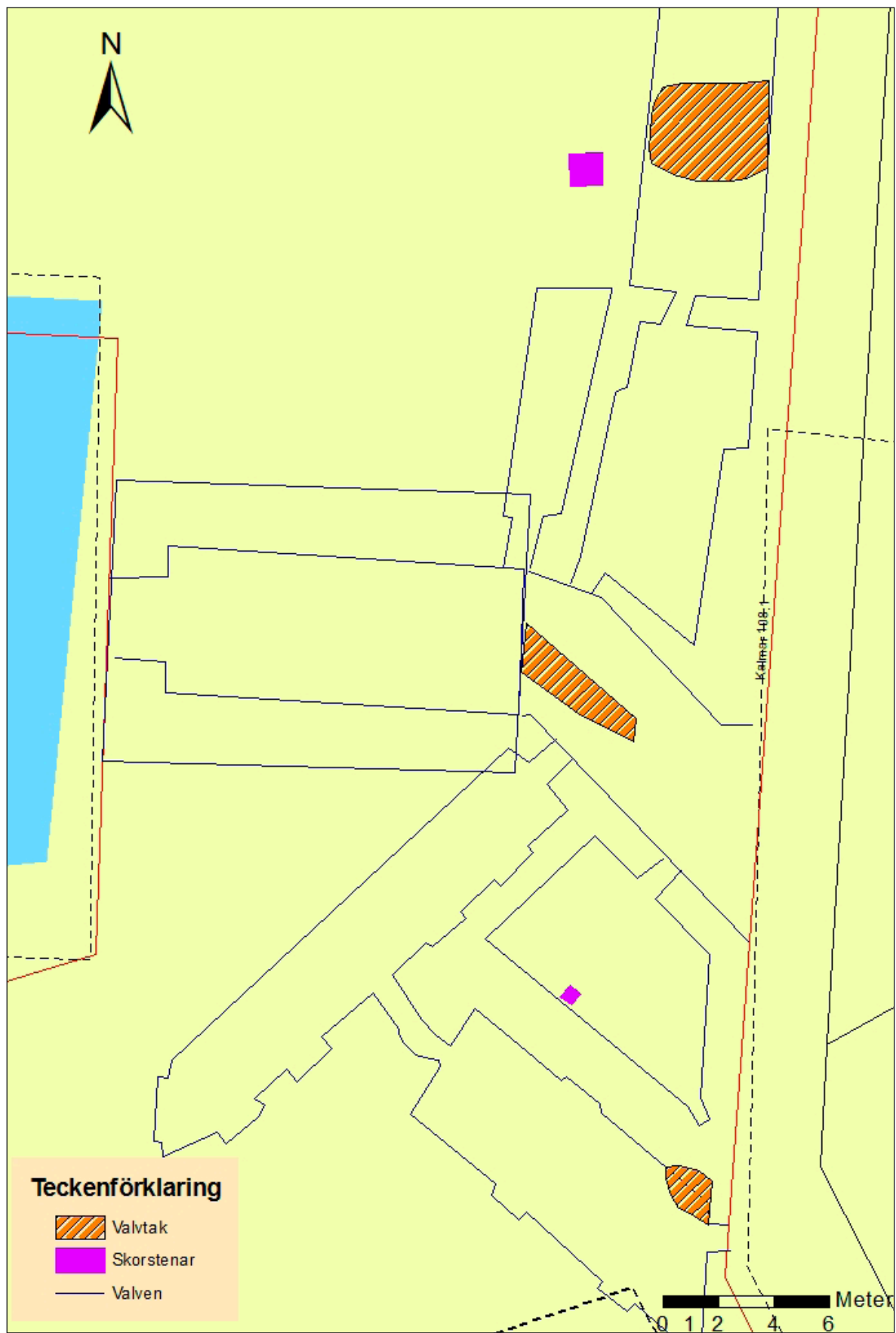

Fig 5. Översikt över var delar av valven samt de två skorstenarna påträffades.

Resultat

Vid schaktningsövervakningen frilades delar av valvens ovansida på två ställen. Minst två skorstenar, vilka kan vara ursprungliga eller senare tillkomna, påträffades också vid schaktningsarbetena. Den södra skorstenen rensades delvis ur för att kunna fotodokumentera konstruktionen (fig 6). Samma skorsten har tidigare konstaterats tillhöra den ursprungliga valvkonstruktionen från 1600-talet (Molander 2005). Konstruktionen var ca 0,5m x 0,5 meterstor. Den norra skorstenen var något större, 1,2 x 1,2 meter och igenfylld med kalkstenar.

Mitt på ytan, i höjd med huset som står på Västerport, återfanns också delar av ett valv som var förstärkt med betong. Troligen på 1930-talet. I läns museets arkiv finns ett dokument som beskriver användningen av ett par av valven vid Västerport i Kvarnholmens 1600-talsbefästningar till ”skyddsrum för luftskyddscentralen” (daterat Stockholm den 1 okt 1938 (dnr 3669/38).

Det uppmärksammades också att hela kullen var täckt av koppartrådar som låg i ett rutnätsmönster endast ett fåtal centimeter under dagens marknivå. Sannolikt ska dessa kopplas

Fig 6. Översta bevarade delen av den södra skorstenen från 1600-talet.

till användandet av kasematterna som skyddsrum.

I matjorden fanns sporadiska fynd i form av rödgods, kritpipor och matavfall i form av djurben. Kritpiporna och keramiken kan dateras till 16- och 1700-talen. Inga fynd togs tillvara utan tilläts ligga kvar i massorna då det är omöjligt att säga om fynden deponerats på plats eller förts dit med jordmassorna.

Fig 7. Valven var delvis förstärkta med betong. Troligen i samband med att de användes som skyddsrum under 2:a världskriget.

Tolkning och åtgärdsförslag

Arbetet med tätning av valven var klart i och med schaktningens avslutande. Då syftet med undersökningen var att undvika skador på befintliga valv så fördes material på istället för

att tas bort. Inga ingrepp behövde göras på befintlig konstruktion. Några ytterligare anti-kvariska åtgärder krävs inte i nuläget.

Fig 8. På sina ställen var det ett mycket tunt matjordställe och de övre delarna av valvkonstruktionerna blev snabbt synliga.

Referenser

- Bramstång, C. & Tagesson, G. Bastionen Gustavus Primus. Bevarade bastionsmurar inom fastigheten Kvarnholmen 2:5
- Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst. Rapport 2010:11
- Hofrén, M. 1962. Kvarnholmen i Kalmar. Utredning verkställd av Manne Hofrén 1950–59. Publicerad av Kalmar stads drätselkammare år 1962.
- Håkansson, G. 1944. Kalmar och kalmarbor under 1600-talet. Kalmar läns fornminnesförening, Kalmar.

Ej tryckta referenser

- Lundberg Brev till Manne Hofrén Dnr 3669/38
- Molander: e-post till Kjell-Håkan Arnell, Länsstyrelsen i Kalmar län. 26 oktober 2005

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-370-11

Kalmar läns museums dnr: 33-65-11

Projektnummer KLM: 11/05

Uppdragsgivare: Kalmar kommun

Landskap: Småland

Kommun: Kalmar

Socken: Kalmar

Fastighet: Kvarnholmen 2:5

Fornlämningsnr: 108

X koordinat: 6282414

Y koordinat: 141397

M ö h: 8-10

Fältarbetstid: 2011-04-21-2011-05-31

Antal arbetsdagar: 13 dagar

Maskintid: 44 timmar

Personal: Cecilia Ring, Ivonne Dutra Levias

Foto, Du nr: Du191:1-16

Fynd nr: Inga fynd tillvaratagna

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: manuell inmätning

Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99
16_30 2,5 gon V och RH70.

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se